

1999-02-08

OMRÅDE AV RIKSINTRESSE FÖR NATURVÅRD I UPPSALA LÄN

Områdesnummer: NRO 19017

Områdesnamn: Nedre Dalälvsområdet

Kommun: Heby, Sala (Västmanlands län)

Kartblad: 12G SO, 12H NV, SV

Area: A 934 ha, B 205 ha, C 4997 ha, D 1074 ha, E 337 ha, F 574 ha, totalt 8120 ha i U-länsdelen varav ca 3200 ha vatten

Naturgeografisk region: 26 Skogslandskapet omedelbart söder om norrlandsgränsen

Landskapsform: Slätt med lägre relativ höjd än 20 m.

Riksvärde

Våtmarkskomplex - fauna, flora

Myrkomplex

Topogent kärr

Sumpskog

Koncentrisk mosse

Naturskog - fauna, flora

Ädellövskog - fauna, flora

Värdeomdöme: Stort våtmarkskomplex med värdefulla delområden av myrkomplex, topogena kärr och sumpskogar. Älvsträckan uppströms Gysinge och Sevedskvarn är oreglerad, vilket medför att våtmarkerna årligen översvämmas. Mycket höga ornitologiska, botaniska och entomologiska värden är knutna till gammal skog och våtmarker.

Huvudkriterier:

A. Område med framstående exempel på landskapstyper eller naturtyper som särskilt väl visar landskapets utveckling samt processer och naturlig utveckling i olika ekologiska system

B. Väsentligen opåverkat område

C. Område med sällsynta naturtyper, hotade eller sårbara biotoper och arter

D. Område med mycket rik flora och fauna

Stödkriterier: 1 (storlek), 2 (mångformighet), 3 (naturlighet), 4 (kontinuitet), 5 (representativitet), 7 (nyckelområde), 9 (funktion)

1999-02-08

Förutsättningar för bevarande: Ingen reglering av älvsträckan, bibehållande av lövskogsmiljöerna vid vattendragen. Ökat friluftsliv kan medföra slitage och störningar. Bevarandet av våtmarkernas värde kräver att områdets hydrologi skyddas mot dränering, vattenreglering, dämning och torvtäkt. Avverkning av sumpskogar, skogar på fastmarksholmar och i kantzoner bör ej utföras.

Säkerställande och internationell status: Delområdena A (Hedesundafjärden) och D (Östa) utgör befintliga naturreservat. Delområdena B och C ingår i Färnebofjärdens nationalpark. Huvuddelen av området ingår i Natura 2000-områden. Området berör riksintresse för friluftsliv nr U 10. Området ingår även i X län, Gävle och Sandvikens kommuner samt W län, Avesta kommun.

Områdets huvuddrag:

Dalälven och dess närmaste omgivning inom området från Avesta till Gävlebukten skiljer sig i naturgeografiskt och geologiskt hänseende från älven och dess omgivning i övrigt. Området gränsar i nordväst till den sk norrlandsterrängen. Denna gräns är dock i detta avsnitt inte så markant utbildad. Älven når här ett område där berggrunden som utgörs av urberg består av utjämnade ytor med små höjdskillnader (peneplan). Uppströms Avesta har älven i allmänhet följt en väl uteroderad dal. Nedströms Avesta karakteriseras den emellertid av sjöliknande utvidgningar avbrutna av korta forsrika älvsträckor. Orsaken till detta är att älven vid Brunnbäck avvikit från det lopp den följde före istiden. Älvens tidigare lopp följs nu längre söderut av Sagån. Ursprången orsakades av att dalen söder om nämnda ställe blivit fullständigt utfylld av isälvsgrus, tillhörande Badelundaåsen. När landet efter isens bortsmältande höjde sig ur havet, kunde älven därför inte återta sin gamla sträckning utan måste efter att ha genombrutit åsen vid Brunnbäck söka sig ny väg.

Under den geologiskt sett korta tid som älven följt det nya loppet har den inte hunnit uterodera någon markant dal, vilket är förklaringen till ovan nämnda topografiska förhållanden. I stället är det uppbyggande processer av delta och deltasträngar (levéer) som sätter sin prägel på älven. Härigenom är den särpräglad och skiljer sig från övriga stora älvar i Sverige där de eroderande krafterna överväger. Med undantag för vissa mindre vattendrag är älven sålunda det enda studieobjektet i landet av denna typ.

Nedre Dalälvsområdet är beläget omedelbart söder om den sk naturliga norrlandsgränsen eller limes norrlandicus. Denna är en i topografiskt, klimatiskt och floristiskt hänseende ganska väl definierad gränslinje, som i stort sammanfaller med nordgränsen för ekens spontana utbredning. Limes norrlandicus utgör vidare gränsen mellan de mellaneuropeiska och högboreala floraprovinserna och är därmed också nordgräns för den mellaneuropeiska lövskogregionen.

Det kringliggande flacka landskapet medverkar till att älvens periodiska översvämningar ofta breder ut sig över stora ytor. Detta har satt sin prägel på landskapet, och är huvudorsak till existensen av flera från naturvårdssynpunkt intressanta växtsamhällen - främst översvämningsskärr, och lövdominerade naturskogar vid stränderna. De strandnära gräsmarkerna har gödslats och samtidigt hållits fria från grövre vegetation genom älvens periodiska översvämningar. Sedan dessa genom vattenregleringar blivit färre och mindre och sedan

1999-02-08

den tidigare allmänt förekommande slåttern upphört, växer en del kärr och gräsmarker igen bl a med vide och björk.

Att strandskogen ofta är lövdominerad beror dels på att lövträd är mer vattenhärdiga än barrträd, dels på att de är mer konkurrenskraftiga på näringsrikt finsediment. Översvämningssvattnet skapar en kontinuerlig och ofta rik tillgång på döda och döende träd.

I flera mer svårtillgängliga delar av Nedre Dalälvsområdet finns det fortfarande ganska mycket skog av mer ursprunglig typ dvs skog som inte vårdats och föryngrats enligt moderna rationella principer. Sådan skog kan kännetecknas av bl a olikåldrighet, trädslagsblandning och rik förekomst av döda och döende träd. På grund av den varierade miljön erbjuder den existensbetingelser för långt fler växt- och djurarter än en modern industri-skog. Särskilt stort värde för faunan har mosaiklandskap av äldre skogsbestånd och våtmarker. Sådana finns utbildade på många håll vid nedre Dalälven, främst kring Färnebofjärden.

På växtutbredningskartor framträder en tydlig koncentration av åtskilliga sydliga näringskrävande arter till området då främst till forsområdena. Orsaken härtill är sannolikt det gynnsamma lokalklimatet intill själva forsarna samt de näringsrika älvsedimenten. Särskilt rika på ek, ask, lönn och hassel samt näringskrävande örter är trakterna kring Gysinge och forsområdet mellan Storön och Norra Kvarnön. Enstaka exemplar av ädla lövträd och åtskilliga av örterna förekommer dock flerstädes längs älven. Ädellövträdsbestånden är huvudsakligen lokaliserade till de smala svämsedimentbildningarna (brickarna) kring älvfåror i forsområdena och till fuktiga sedimentpartier inne på öarna. Ofta växer grov ek, asp, ask, alm, lönn, klibbal och hassel på sedimenten medan gran, tall och lind dominerar på intilliggande moränmarker. I lundpartier förekommer inte sällan underviol, myskmadra, lungört och vårärt. Intill älvfåror är bestånden ofta gräsrika.

Betydande arealer av de flacka markerna intill älven upptas av myr- och gräsmarker. Markerna har utbildats under inverkan av de åtminstone tidigare regelbundet återkommande översvämningarna i samband med älvens vattenståndsvariationer. Åtskilliga områden är uppbyggda av s k svämmaterial speciellt inom älvens mynningsområden i de olika fjärdarna och till en del inom forsområdena. Den övervägande arealen upptas dock av till synes ordinära myrmarker med endast obetydlig inblandning av minerogent material i torven.

Översvämningssmarkerna var förr väsentliga såsom betes- och slåttermarker, men har numera i det närmaste helt förlorat denna betydelse. Kring Färnebofjärden och Hedesundafjärdarna fanns tidigare åtskilliga fåbodar, vilka ännu kan spåras i terrängen och på generalstabskartorna från 1930-talet.

I de strandnära gräsmarkerna är dalälvsviol (*Viola uliginosa*) ganska vanlig. I syd- eller mellansverige förekommer den i övrigt sällsynt på ett fåtal lokaler.

De varierande naturförhållandena har medfört att nedre Dalälven hyser ett osedvanligt art- och individrikt djurliv. Insektsfaunan innehåller många märkliga och numera mycket sällsynta arter, ofta av reliktkaraktär. De flesta är bark- och vedarter som håller sig kvar i natur- och urskogspartier, särskilt sådana med större lövinslag. Samma förutsättningar som gynnar bark- och vedinsekterna har också gynnat hackspettarna. Nedre Dalälvsområdet hyser sannolikt de art- och individrikaste hackspettstammarna i landet. Sju av landets åtta ar-

1999-02-08

ter finns inom området. Även andra fåglar som föredrar mer ursprunglig skog - t ex ugglor, dagrovfåglar och skoghöns - är rikt representerade i många delar av nedre Dalälven.

Vid sidan av skogsfåglarna är det vatten- och våtmarksarterna som sätter sin prägel på området. Främst i Färnebo, Hedesunda- och Storfjärdarna finns det åtskilliga holmar och skär med en rik sjöfågelfauna. På vårarna utgör vissa fjärdar, särskilt Edsviken av Färnebofjärden, viktiga rastplatser för sångsvan. Här har man sett uppemot ett 1 000-tal fåglar samtidigt.

Fiskgjusen förekommer med en stark stam om 60-65 par vid nedre Dalälven. Av dessa finns ca 25 par kring Färnebofjärden som således hyser en av Europas tätaste populationer av denna art. Havsörnen har återvänt som häckfågel till området. När det gäller däggdjursfaunan bör man särskilt framhålla förekomsten av lo, utter och skogslämmel samt de i många områden rika stammarna av älg, rådjur och skogshare.

Delområden:

A. Hedesundafjärdens naturreservat. Område med översvämningsskärr, älvängar och vidsträckt sumpskogar med rik kryptogamflora och rik skogs- och våtmarksfågelfauna. Naturreservat 1998.

B, C. Färnebofjärdens nationalpark. Färnebofjärden med omgivande skogs- och våtmarksmo-saik. Vildmarkskaraktär. Mycket värdefull flora och fauna. Nationalpark 1998.

D. Östa naturreservat. Åspartier med sandstränder mot fjärden samt koncentrisk mossar. Naturreservat 1973.

E. Nordmyrasjön. En eutrof sjö som står i direkt förbindelse med Färnebofjärden via en kanal. Sjön är en betydelsefull ruggnings- och rastplats för änder. De omgivande starrmarkerna hyser bl a trana, storspov och grönbena. De är också viktiga jaktbiotoper för rovfåglar. Omgivande aspdungar inrymmer bl a flera arter hackspettar och ugglor.

F. Dalälven mellan Näckenbäck och Hovnäs. Rik fågelfauna knuten till strandlövskogar, våtmarker och odlingsmarker. Viktigt komplement till nationalparken.

Anmärkningar: NVP 81:1-4, 17:1-13. VMI ID: 12H3A01-03, 12H4A01-04, 12H4B03, 12H5B02-03, 12H7C01,02,04, 12H6C02,03, 12H6D05

Referenser:

Aspenberg, P m fl, 1977: Natur vid Nedre Dalälven. 3. Ornitologisk inventering. SNV PM 1027.

Baranowski, R, 1977: Natur vid Nedre Dalälven. 2. Insektsinventering. SNV PM 849.

Bedoire, I m fl, 1979: Med Dalälven från Avesta till havet. Riksantikvarieämbetet.

Björklund, G, 1977: Natur vid Nedre Dalälven. 1. Geovetenskapligt inriktad undersökning. SNV PM 848.

Gerell, R, 1980: Natur vid Nedre Dalälven. 4. viltinventering. SNV PM 1303.

1999-02-08

- Holmstedt, S*, 1979: Fåglar vid Färnebofjärden. SNF.
Kommunerna vid Nedre Dalälven 1980: Gemensam kommunal planering för ett primärt rekreativt område.
Länsstyrelserna C, U, W, X län, 1970: Naturvårdsinventering av Nedre Dalälvsområdet. Stencil
Naturvårdsverket 1994: Myrskyddsplan för Sverige.
Naturvårdsverket, 1980: Naturvårdsplan för Nedre Dalälven. SNV PM 1300.
Naturvårdsverket, 1999: Färnebofjärdens nationalpark. Skötselplan med föreskrifter

U-länsdelen:

- Aulen, G & Holmstedt, S* 1974: En ornitologisk inventering av vissa skogspartier i Tinäsområdet. Länsstyrelsen inf 1974:23.
Bjällerud, C-G & Brodin, S 1974: Tinäset, översiktlig vegetationskartering och beskrivning. Länsstyrelsen inf 1974:9.
Holmstedt, S, 1979: Fågelfaunan i Tinäsområdet. Länsstyrelsen inf 1979:12.
Länsstyrelsen i Västmanlands län, 1973: Beslut om bildande av Östa friluftreservat.
Länsstyrelsen i Västmanlands län, 1998: Beslut om bildande av Hedesundafjärdens naturreservat
Länsstyrelsen i Västmanlands län: Våtmarksinventering i Västmanlands län. Manus
Marklund, S, 1976: Tinäsområdet, botanisk inventering. Länsstyrelsen inf 1976:1.